

JĘZYK FUNKCYJNY W DOKUMENTACJI TECHNICZNEJ

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA FUNKCJI JĘZYKA JAKO NARZĘDZIE PRZEKAZU TREŚCI TECHNICZNYCH

„Tekst instrukcji użytkownika powinien składać się z prostych i zrozumiałych wyrażen tworzących bezpośrednie sformułowania połączone w proste zdania. W ten sposób realizowana jest zasada „jedno wyrażenie, jedno proste znaczenie”. Struktura tekstu powinna być zrozumiała”.

Norma PN:EN 82079

STRESZCZENIE

Niniejsza część poradnika ma przybliżyć możliwości, jakie oferuje język polski i omówić je w kontekście tekstów technicznych. Dlaczego pewne formy są lepsze od innych? Jak je rozpoznać? Jest to próba usystematyzowania założeń funkcji języka polskiego w komunikacji technicznej, miejmy nadzieję pomocna dla tłumaczy, którzy chociaż sami nie są autorami tekstów, to jednak tworzą ich wersje językowe, a zrozumienie zamiarów autorów powinno być bardzo pomocne w przekładzie.

Dokument — stały i uporządkowany zbiór informacji przeznaczonych do odbioru przez człowieka, który może być zarządzany i wymieniany w postaci jednostki pomiędzy użytkownikami i systemami.

Etykieta bezpieczeństwa produktu — etykieta na produkcie informująca użytkownika o co najmniej jednym potencjalnym zagrożeniu i przedstawiająca środki bezpieczeństwa i/lub działania wymagane, aby zapobiec takim zagrożeniom.

Instrukcja użytkownika — informacje udostępnione użytkownikowi przez dostawcę produktu zawierające wszystkie niezbędne wskazania dotyczące działań, które należy podjąć w celu bezpiecznego i efektywnego użytkowania produktu.

Komunikacja techniczna — opracowywanie i udostępnianie informacji opisujących procesy techniczne w formie zrozumiałej dla odbiorcy.

Komunikat ostrzegawczy — informacja dotycząca bezpieczeństwa, w której ostrzega się użytkownika przed zagrożeniami oraz wskazuje, jak ich uniknąć.

Podręcznik — dokument zawierający informacje dotyczące użytkowania produktu.

Uwaga dotycząca bezpieczeństwa — informacje dotyczące bezpieczeństwa zebrane lub pogrupowane w dokumencie lub części dokumentu w przemyślany i zorganizowany system w celu przedstawienia środków bezpieczeństwa, zwiększenia wiedzy na temat zachowania bezpieczeństwa oraz zapewnienia podstawy do przeprowadzenia szkolenia użytkowników w zakresie bezpieczeństwa.

1 KILKA SŁÓW O SAMEJ NORMIE

We wstępie do normy czytamy:

„Norma ta jest skierowana do producentów produktów, redaktorów technicznych, ilustratorów technicznych, autorów oprogramowania, tłumaczy lub innych osób, którym powierzono opracowanie koncepcji i projektowanie instrukcji”.

Dokument „PN:EN 82079 (poprzednio PN:EN 62079) — Przygotowanie instrukcji — Struktura, zawartość i sposób prezentacji” uwzględnia różne aspekty dokumentacji produktowej, gdzie jednym z nich są ogólne wytyczne dotyczące języka stosowanego w instrukcjach. Poniżej kilka kryteriów w niezmiennym brzmieniu przejętych z normy:

- Zrozumiałość tekstu — jeżeli instrukcje będą wykorzystywane przez niewykwalifikowanych użytkowników, należy zadbać o to, aby dały się łatwo zrozumieć. Należy wyjaśniać znaczenie niezbędnych pojęć fachowych, których laik mógłby nie zrozumieć.
- Odbiorcy instrukcji — każda instrukcja powinna być skierowana tylko do jednej grupy odbiorców. Jeżeli dany produkt wymaga zwrócenia się do różnych grup docelowych, powinno się to realizować w osobnych dokumentach.
- We wszystkich częściach dokumentacji należy stosować spójną terminologię.
- Informacje formułować w prostej i jak najkrótszej formie, konsekwentnie stosując pojęcia fachowe i jednostki oraz podawać wyraźne wyjaśnienie fachowych pojęć technicznych niebędących w powszechnym użytku.
- Jedno zdanie — jedna instrukcja działania.
- Należy zwracać się bezpośrednio do odbiorcy.
- Stosować czasowniki w stronie czynnej, nie w stronie biernej.
- Nie stosować rzeczowników odczasownikowych, tylko czasowniki.
- Korzystać ze zdecydowanych form instruujących do wykonania czynności i unikać form słabszych.

Zasady	Zalecane	Odradzane
<i>Używaj strony czynnej.</i>	<i>Wyłącz prąd.</i>	<i>Upewnij się, że prąd jest wyłączony.</i>
<i>Używaj form zdecydowanych.</i>	<i>Nie usuwaj etykiet.</i>	<i>Nie powinieneś usuwać etykiet.</i>
<i>Używaj czasowników.</i>	<i>Stosować, utrzymać, unikać.</i>	<i>Zastosowanie, utrzymanie, unikanie.</i>
<i>Zwracaj się bezpośrednio do użytkownika.</i>	<i>Przyciągnąć/pociągnąć do siebie czarną dźwignię.</i>	<i>Użytkownik powinien odciągnąć czarną dźwignię w kierunku od maszyny.</i>

Jak widać na powyższych przykładach, wytyczne, jakie zawiera norma nie odnoszą się bezpośrednio do konkretnego języka, lecz sugerują tylko pewne zasady. Zanim jednak przejdziemy do zagadnień związanych ściśle z językiem polskim, kilka słów na temat zasad ogólnych, odnoszących się do języka dokumentacji w ogóle, a więc do tekstów oryginalnych, które później trafiają do tłumaczy.

1.1 Wskazówki bezpieczeństwa

Wskazówki bezpieczeństwa zasługują na szczególną uwagę. Z punktu widzenia tłumacza wydawać by się mogło, że dokumentacja, która trafia do niego do tłumaczenia, to w połowie takie właśnie wskazówki bezpieczeństwa. Polskie prawo obecnie nie porządkuje tej kwestii, a norma dokumentacyjna jest normą pomocniczą, niezharmonizowaną i niewielu producentów ją zna. Z perspektywy Unii Europejskiej jest to jednak dokument bardzo istotny i dlatego warto go znać.

W nowej wersji normy dokumentacyjnej uporządkowano sposób ostrzegania przed niebezpieczeństwami oraz strukturę samych wskazówek ostrzegawczych.

Ponieważ nie ma obowiązującej nomenklatury polskiej, przytoczone w poniższej tabeli wersje niemieckie i angielskie są wersjami wiążącymi, natomiast wersje polskie to sformułowania występujące najczęściej. W obiegu jest co najmniej kilka wariantów, stosowanych niekonsekwentnie, co powoduje, że rozpoznawalność poziomu zagrożenia danej wskazówki jest dla przeciętnego odbiorcy niejednoznaczna.

Stopniowanie zagrożeń w PN:EN 82079 przejęto w formie zmodyfikowanej z amerykańskiej normy ANSI Z535.6:

<i>Danger</i>	<i>Gefahr</i>	<i>Niebezpieczeństwo</i>	<i>Oznacza niebezpieczeństwo o wysokim poziomie ryzyka, które prowadzi do śmierci lub poważnych obrażeń, jeżeli nie podejmie się odpowiednich środków zapobiegawczych.</i>
<i>Warning</i>	<i>Warnung</i>	<i>Ostrzeżenie</i>	<i>Oznacza niebezpieczeństwo o średnim poziomie ryzyka, które może prowadzić do śmierci lub poważnych obrażeń, jeżeli nie podejmie się odpowiednich środków zapobiegawczych.</i>
<i>Caution</i>	<i>Vorsicht</i>	<i>Przestroga</i>	<i>Oznacza niebezpieczeństwo o niskim poziomie ryzyka, które może prowadzić do lekkich lub średnich obrażeń, jeżeli nie podejmie się odpowiednich środków zapobiegawczych.</i>

Prawidłowo sformułowana wskazówka bezpieczeństwa powinna zawierać:

- Symbol graficzny
- Rodzaj zagrożenia i jego źródło
- Skutki
- Jednoznaczne środki zapobiegawcze

Oryginał	<i>WARNING!</i> <i>Do not position the equipment so it is difficult for disconnecting the power plug.</i> <i>Check the correct assembly, paying particular attention to air hoses connector.</i>
Tłumaczenie	<i>OSTRZEŻENIE!</i> <i>Nie umieszczać sprzętu w sposób, który utrudni odłączenie wtyczki zasilania.</i> <i>Sprawdzić połączenia, zwracając szczególną uwagę na złącza przewodu powietrza.</i>

W polskiej praktyce nadal stosuje się dowolnie dobrane słowa sygnałowe, przez co traci się jednoznaczność przekazu poziomu zagrożenia. Najczęściej stosowane i zalecane są następujące tłumaczenia:

- Danger – Niebezpieczeństwo
- Warning – Ostrzeżenie
- Caution – Przestroga

Poza tym często stosuje się jeszcze dodatkowe wskazówki, które nie są już wskazówkami bezpieczeństwa, ale często występują w podobnej formie i są również wyróżnione słowami sygnałowymi. Tutaj występuje dużo większa dowolność zarówno doboru słowa sygnałowego, jak i struktury treści.

<i>Notice</i>	<i>Hinweis</i>	<i>Uwaga</i>	<i>Oznacza potencjalnie niebezpieczną sytuację, która może spowodować uszkodzenia mienia.</i>
<i>Important</i>	<i>Wichtig</i>	<i>Ważne</i>	<i>Pomocne informacje.</i>

Ponieważ w polskich tekstach bardzo często pojawia się słowo *Uwaga*, nie należy go stosować w redakcji jako słowa sygnałowego niebezpieczeństwa.

1.2 Krótkie zdania

Zasada stosowania krótkich zdań wynika z nadrzędnego celu zrozumiałego przekazania informacji technicznej. Dzięki krótkim zdaniom zyskujemy tekst:

- Łatwy w odbiorze
- Jednoznaczny
- Prosty do tłumaczenia

Dokumentacja techniczna nie jest literaturą piękną, a najważniejszym celem tekstów technicznych jest przekazanie ich odbiorcom potrzebnych informacji w taki sposób, aby mogli bezpiecznie i pewnie korzystać z produktu.

Używanie krótkich zdań w dokumentacji eliminuje przekłamanie w zrozumieniu oraz w dalszej obróbce tekstów, np. w tłumaczeniu. Jeżeli czytając instrukcję obsługi musimy dwa albo więcej razy przeczytać dany fragment, żeby go zrozumieć, należy jednoznacznie zakwalifikować go jako niezgodny z wymogami.

Forma niepoprawna	<i>W skład urządzenia wchodzi czujniki, które dostarczają niezbędnych, niezawodnych sygnałów dotyczących pozycji i położenia końcowych, sprawdzając się zarówno jako nadajniki impulsu do zadań przeliczeniowych, jak i do monitorowania przestojów.</i>
Forma poprawna	<i>W skład urządzenia wchodzi czujniki. Dostarczają one niezbędnych, niezawodnych sygnałów dotyczących pozycji i położenia końcowych. Sprawdzają się zarówno jako nadajniki impulsu do zadań przeliczeniowych, jak i do monitorowania przestojów.</i>

1.3 Czasowniki modalne

Ogólna zasada obowiązująca przy redagowaniu tekstów technicznych brzmi, aby w miarę możliwości unikać czasowników modalnych, a ewentualnie stosować je w sposób bardzo przemyślany i celowy.

Czasowniki modalne służą do modulowania znaczenia czasownika, który występuje w połączeniu z nimi. Oznacza to, że modyfikują jego znaczenie, a taka modyfikacja czasami jest niepożądana albo wręcz prowadzi do przekłamań w zamierzonym celu przekazu.

Forma niepoprawna	<i>Po zakończeniu prac naprawczych można napętnić układ.</i>
Forma poprawna	<i>Po zakończeniu prac naprawczych napętnić układ.</i>

Można — czyli nie trzeba, ale za to wolno? Napętnić układ czy nie? W tym przykładzie tak naprawdę nie wiadomo, co trzeba zrobić. Zdanie bez użycia czasownika modalnego jest jednoznaczne.

W języku potocznym powiemy, że te zdania są takie same, a na dodatek to drugie brzmi dziwne. Jest może inne niż język mówiony, ale za to jednoznacznie przekazuje, co należy zrobić. Tylko jednoznaczny przekaz chroni zarówno producenta, jak i użytkownika przed niepożądanymi konsekwencjami błędnie sformułowanych instrukcji działania.

Skoro w powyższym przykładzie *można napętnić układ*, to nic się nie stanie, jak użytkownik tego nie zrobi, a następnie inny operator włączy cały układ, który zacznie pracować na sucho i na przykład ulegnie zatarciu.

Dlaczego właśnie w tekstach instrukcji unika się większości czasowników modalnych lub stosuje się je bardzo ostrożnie.

1.4 Prostota wypowiedzi

Styl dokumentów technicznych powinien być prosty, ponieważ umożliwia to zrealizowanie celów, którym te dokumenty służą. Nie powinno to oburzać. Powinniśmy raczej dostrzec w tym uproszczonym stylu pewną sztukę i postarać się ją zaadaptować w tłumaczeniach.

Prostota, nazywana wręcz często prymitywnością stylu w komunikacji technicznej, jest w swojej istocie zabiegiem trudnym. Wystarczy wziąć dowolny sprzęt znajdujący się w otoczeniu i spróbować napisać jednoznaczną instrukcję jego obsługi. Bardzo szybko okaże się, że nie jest to takie proste. Należy też zdać sobie sprawę, że kształcenie redaktorów technicznych jest koniecznością.

Jeżeli dany produkt jest wyrobem konsumenckim, to instrukcja do niego dołączona powinna umożliwiać prawidłową obsługę każdemu potencjalnemu nabywcy. Każdemu oznacza zarówno osoby o starannym wykształceniu albo wręcz wiedzą specjalistyczną (np. o sprzęcie RTV), jak i osoby o niższym poziomie wykształcenia, które nie posiadają wiedzy specjalistycznej.

Forma niepoprawna	<i>Zgodne z przepisami poinstruowanie personelu obsługującego poprzez podanie odpowiednich procedur jest obowiązkiem administratora.</i>
Forma poprawna	<i>Zgodnie z przepisami, administrator musi przeszkolić personel obsługujący z zakresu procedur.</i>

1.5 Forma wspierająca przekaz

Jednym z kluczy do zrozumienia języka stosowanego w komunikacji technicznej jest zrozumienie, że dąży on do zminimalizowania liczby słów poprzez wykorzystanie innych środków przekazania treści.

Oznacza to wykorzystanie rysunków i zdjęć, ale również starannie zdefiniowanych i powtarzalnych stylów w dokumentach.

Na przykład na początku instrukcji obsługi znajduje się rozdział na temat stosowania styli i konwencji, w którym można znaleźć wyjaśnienia wszystkich później wykorzystywanych sposobów prezentacji treści.

Jeżeli zdefiniujemy, że np. symbol *rączki* oznacza czynność oraz że tak oznaczone listy to czynności, które należy wykonać po kolei, we wszystkich kolejnych rozdziałach nie musimy już o tym pisać, a czytelnik wie, że otwierając rozdział pt. „Podłączenie telewizora” wykonuje po kolei punkty oznaczone symbolem *rączki*. To samo dotyczy wskazówek bezpieczeństwa, list części i innych stałych elementów tekstu.

1.6 Spójność

Dokumentacja techniczna musi być spójna. Raz nazwany element czy czynność muszą przez cały dokument pojawiać się pod tą samą nazwą. Kwiecisty styl, stosowanie zaimków albo synonimów wprowadza zamieszanie i osłabia czytelność przekazu.

Oryginał	<i>Description of phenomenon</i>
Tłumaczenie	<i>Opis zjawiska</i>
Tłumaczenie alternatywne	<i>Opis usterki</i>

W powyższym przykładzie oba tłumaczenia są poprawne, jednak wybór lepiej pasującego zależy od tłumacza i musi być konsekwentny. Jeśli słowo *phenomenon* odnosi się w danym dokumencie zawsze do usterki, to użycie słowa *usterka* będzie bardziej jednoznaczne i dlatego lepsze. Jeśli jednak słowo to oznacza różne zjawiska, nie zawsze będące usterką, należy użyć bardziej ogólnego określenia *phenomenon*, gdyż słowo *usterka* może wprowadzić czytelnika w błąd.

Spójność dotyczy również sposobu prezentacji treści. Jeżeli dokument nie posiada spójnej i przejrzystej struktury, będzie niejasny, a autor nie uzyska zamierzonego celu.

1.7 Jednoznaczność wspierająca proces tłumaczenia

Wszystkie wyżej opisane cechy mają wpływ na końcową formę tekstu tworzonego dokumentu. Jeżeli dokument jest napisany prostym i jednoznacznym stylem, jego struktura wspiera przekaz, poszczególne wypowiedzi są zrozumiałe i nie pozostawiają wątpliwości interpretacyjnych, a przy tym całość tekstu jest spójna, wówczas przetłumaczony tekst będzie najprawdopodobniej dużo lepszej jakości niż taki, który powstanie na podstawie tekstu kiepskiej jakości i nie zachowuje podstawowych zasad języka funkcyjnego.

Na te potrzeby często ocenia się tekst źródłowy, aby ustalić, czy spełnia on podstawowe warunki poprawnego źródła tekstu przeznaczonego do tłumaczenia.

Oceniane kryteria to na przykład:

- Stosowanie bardzo fachowych terminów.

- Źle dobrane przyimki, łączniki czy czasowniki, które osłabiają podstawowy przekaz (np. słowo *względnie*, czasowniki modalne itd.).
- Nadmierne użycie strony biernej.
- Pomieszanie stosowanych w tekście czasów.
- Zbędne innowacje językowe, np. nowo utworzone słowa, które można zastąpić innymi istniejącymi w systemie.
- Niewyjaśnione skróty.
- Synonimy w tekście.
- Długie, złożone zdania.
- Stosowanie jednego czasownika w zdaniu.
- Używanie identycznych form dla identycznych opisywanych stanów.
- Instruowanie krok po kroku (wypunktowanie).
- Umieszczanie treści ze sobą powiązanych w jednym akapicie.
- Sprzeczności merytoryczne.
- Zbyt częste odnośniki.
- Niejednoznacznie stosowane odnośniki.

Wszystkie te punkty można ocenić przygotowując tekst do tłumaczenia i w zależności od uzyskanego wyniku podjąć odpowiednie kroki, aby zapewnić jak najlepszą jakość. Niestety praca ze źle zredagowanymi tekstami jest oczywiście dużo trudniejsza, a tłumaczenie nie ma szans stać się bardzo dobrym, gdyż o ile można się postarać o jak najlepszy przekład, to ani struktury ani innych błędów formalnych dokumentu nie jesteśmy w stanie na tym etapie już poprawić.

Oryginał	<i>Remark to SF6 Inventory.</i>
Tłumaczenie	<i>Uwaga dotycząca spisu inwentarza SF6.</i>
Tłumaczenie alternatywne	<i>Uwaga dotycząca magazynowania SF6.</i>

W powyższym przykładzie użycie w oryginale niejednoznacznego słowa *inventory* powoduje trudność w tłumaczeniu. Jeśli z tekstu nie wynika, czy chodzi o magazynowanie, czy spis inwentarza, tłumacz nie jest w stanie poprawnie przetłumaczyć tego zdania.

2 O CZYM POWINIEN MYŚLEĆ TŁUMACZ

2.1 Grupa docelowa

Każdy tłumacz przystępując do pracy powinien zdawać sobie sprawę, do kogo jest skierowany dokument, który tłumaczy. Ma to dość istotny wpływ na kształt tłumaczenia oraz wskazuje na pewne ograniczenia tłumacza, który tłumaczenia niektórych zadań może nie powinien się podejmować.

Ogromną część tak zwanych tłumaczeń technicznych stanowią różne instrukcje obsługi. Są to jednak dokumenty skierowane do różnych grup użytkowników docelowych. Tłumacząc instrukcje obsługi do wyrobów konsumenckich musimy pamiętać, że tekst nie jest skierowany do specjalistów i o ile jest to możliwe, nie należy w tłumaczeniu wykorzystywać bardzo fachowych terminów, nawet jeżeli je znamy i wydają się odpowiednie dla danego zagadnienia. Stosowane środki językowe muszą w takich tekstach być zgodne z uniwersalną normą użytkową, zrozumiałą dla każdego potencjalnego odbiorcy.

W tekstach bardzo specjalistycznych jest dokładnie odwrotnie — tłumaczenie ma trafić do rąk specjalistów, stąd język może być bardzo fachowy, a dodatkowe wyjaśnienia terminów specjalistycznych są zbędne. W takich tekstach zakłada się z góry pewien poziom wiedzy użytkownika. W tego rodzaju tekstach może (a nawet powinien) pojawiać się język profesjonalny, typowy dla danej dziedziny.

Dobrze napisany tekst, nawet ten bardzo specjalistyczny, nadal powinien być zrozumiały dla tłumacza, nawet jeżeli tematyka wymaga doksztalcenia się, doczytania i przeanalizowania tekstu przed przystąpieniem do pracy. Tylko wtedy istnieje szansa, że przekład nie będzie zwykłym bełkotem.

Oryginał	<i>Control contains human red blood cells, simulated white blood cells, mammalian platelets, and CRP control fluid.</i>
Tłumaczenie	<i>Kontrola zawiera ludzkie erytrocyty, sztuczne leukocyty, trombocyty ssacze oraz płyn kontrolny CRP.</i>
Tłumaczenie alternatywne	<i>Roztwór kontrolny zawiera ludzkie krwinki czerwone, sztuczne krwinki białe, płytki krwi ssaków oraz roztwór do kontroli oznaczenia CRP (C Reactive Protein – białko C-reaktywne).</i>

Pierwszy wariant tłumaczenia jest poprawny w tekstach przeznaczonych dla fachowców, na przykład instrukcjach serwisowania sprzętu. Drugi można zastosować na przykład w ulotkach dla pacjentów.

2.2 Spójność terminologiczna

Częstym problemem, z jakim muszą się borykać tłumacze, jest rozstrzygnięcie, czy w oryginalnym tekście nie znalazły się błędy. W poprawnie zredagowanym dokumencie technicznym nie powinno być żadnej dowolności i wieloznaczności terminologicznej, a każdy inaczej podany termin fachowy należy inaczej przetłumaczyć. Jest to jedno z najczęstszych źródeł błędów, ponieważ tłumacze albo samowolnie ujednoliceją terminologię, co nie jest zgodne z zamiarem autora, albo dokładnie odwrotnie — rozróżniają każde inne wystąpienie terminu, pomimo że w oryginale jego rozróżnienie jest błędem. Niestety jedyną skuteczną radą w takiej sytuacji jest pytanie do klienta, ale warto być wyczulonym, zwracać na to uwagę i nie podejmować samowolnych decyzji.

2.3 Jednoznaczność przekazu

Tłumacze powinni wiedzieć, jakie wymogi stawia się dzisiaj dokumentacji technicznej, gdyż tylko wtedy będą mogli przekładać teksty techniczne zgodnie z tymi założeniami.

Całe zamieszanie wokół tekstów technicznych jest spowodowane przede wszystkim dwoma sprawami. Po pierwsze, dokumentacja dołączona do produktu stanowi jego część i tak samo, jak wady samego produktu może stanowić podstawę reklamacji i żądanie np. obniżenia ceny. Jeszcze niewiele osób zdaje sobie z tego sprawę albo korzysta z możliwości dochodzenia swoich praw na tej podstawie, ale to tylko kwestia czasu. Jednym słowem prawdopodobnie już niedługo bałagan w instrukcjach może być drogą zabawą dla producentów, którzy na czas nie zadbali o odpowiednie zorganizowanie tego procesu.

Po drugie wady dokumentacji dołączonej do maszyn i urządzeń mogą stanowić rozstrzygający argument w postępowaniach odszkodowawczych. Rozbudowane wskazówki bezpieczeństwa i ich bardzo staranne sformułowania mają na celu zabezpieczenie przed takimi właśnie przypadkami.

3 JĘZYK POLSKI W DOKUMENTACJI

3.1 Prosta składnia

Prosta składnia polega na użyciu podmiotu, orzeczenia i dopełnienia.

Należy pamiętać, aby:

- Dążyć do rozpoczynania zdania od podmiotu.
- Nie stosować wtrąceń między podmiot i orzeczenie.
- Zamiast rozbudowanych przydawek, stosować zdania podrzędne lub kilka zdań prostych.
- Unikać „kwiecistego” stylu.
- Zawsze zachowywać kolejność czynności.

Dopełnienia stosuje się w następujący sposób:

- Dopełnienia porządkuje się po kolei według przypadków.
- Dopełnienia bez przyimków umieszcza się przed tymi z przyimkami.

Aby nie stracić sensu zdania, nie należy rozdzielać wtrąceniami wyrazów określanych i ich określań.

3.2 Czasowniki zamiast rzeczowników

Zamiast rzeczowników należy stosować czasowniki:

Rzeczowniki	Czasowniki
<i>Możliwość zapoznania się.</i>	<i>Można zapoznać się.</i>
<i>Istnieje ryzyko poparzenia.</i>	<i>Można się poparzyć.</i>
<i>Prosimy o usunięcie.</i>	<i>Usunąć/usuń.</i>
<i>W celu załączenia i wyłączenia silnika.</i>	<i>Aby załączyć i wyłączyć silnik.</i>

3.3 Zwroty czasownikowe

Zamiast zwrotów czasownikowych należy stosować czasowniki:

Zwroty czasownikowe	Czasowniki
<i>podjąć decyzję</i>	<i>zadecydować</i>
<i>wykonać badanie</i>	<i>zbadać</i>
<i>spowodować uszkodzenie</i>	<i>uszkodzić</i>
<i>poddać kontroli wzrokowej</i>	<i>obejrzeć</i>

<i>stworzyć środki zaradcze</i>	<i>zaradzić, rozwiązać</i>
<i>poddać kontroli</i>	<i>skontrolować</i>
<i>znaleźć zastosowanie</i>	<i>zastosować</i>
<i>dokonać uruchomienia</i>	<i>uruchomić</i>
<i>mieć zastosowanie</i>	<i>zastosować</i>
<i>przeprowadzić programowanie</i>	<i>zaprogramować</i>
<i>rozpocząć proces grzewczy</i>	<i>grzać, rozgrzać</i>

3.4 Strona bierna w tłumaczeniu

W języku polskim rzadko używa się strony biernej — znamionuje ona język pisany (literacki, publicystyczny, formalny). Zamiast niej stosuje się formy bezosobowe lub buduje zdania w stronie czynnej z przestawnym szykiem wyrazów.

Oryginał	<i>The machine was switched off by the user.</i>
Tłumaczenie niepoprawne	<i>Maszyna została wyłączona przez użytkownika.</i>
Tłumaczenie poprawne	<i>Użytkownik wyłączył maszynę.</i>
Oryginał	<i>Die Maschine wurde geprüft.</i>
Tłumaczenie niepoprawne	<i>Maszyna została sprawdzona.</i>
Tłumaczenie poprawne	<i>Maszynę sprawdzono.</i>

W języku polskim istnieje bardzo dużo form bezosobowych, którymi można zastąpić stronę bierną. Brzmia one znacznie bardziej naturalnie i są w związku z tym bardziej jednoznaczne i lepiej zrozumiałe.

Najczęściej stosowaną formą bezosobową jest strona zwrotna, ponieważ forma zwrotna w trzeciej osobie liczby pojedynczej może tworzyć bezosobowe konstrukcje o znaczeniu biernym, na przykład:

- Maszynę zawsze dostarcza się z oprogramowaniem.
- Układ napełnia się płynem.

Są to formy jak najbardziej pożądane w dokumentacji.

Poza tym w języku polskim istnieją zdania bez podmiotu gramatycznego, które bardzo też często są wyrażane w językach niefleksyjnych poprzez stronę bierną.

Zdania z modalnymi czasownikami defektywnymi.	<i>Należy to zrobić. Wypada chyba zaczekać. Warto w to zainwestować. To mi się nie opłaca.</i>

Zdania z innymi czasownikami defektywnymi.	<i>Brakuje wody. Starczy jedzenia na trzy dni.</i>
Zdania z podmiotem ogólnym.	<i>Na wołowej skórze by nie spisał. Jak okiem sięgnął.</i>
Zdania opisujące czynności lub stany określonego podmiotu (wyrażonego celownikiem), kładące nacisk na niewielką zależność opisywanych zjawisk od jego woli, z orzeczeniem w trzeciej osobie z partykułą <i>się</i> .	<i>Lepiej mi się zrobiło po tym leku. Zachciało mu się jazdy. Zebrało jej się na płacz. Przyjemnie mi się czyta tę książkę.</i>
Zdania opisujące czynności lub stany bliżej nieokreślonego podmiotu, a także dotyczące się go nakazy lub zakazy, z orzeczeniem w trzeciej osobie z partykułą <i>się</i> .	<i>W tym miejscu uzbraja się maszynę. Rybę je się widelcem. Uprasza się o niepalenie. Powinno się uważać na to, co się mówi.</i>
Zdania opisujące czynności lub stany bliżej nieokreślonego podmiotu, odnoszące się do przeszłości, z orzeczeniem zawierającym bezosobnik, czyli nieosobową formę z końcówką <i>-no</i> lub <i>-to</i> .	<i>Rozbito szybę. Wylano fundament. Uruchomiono instalację.</i>
Zdania modalne z rzeczownikami lub przysłówkami w funkcji orzeczenia.	<i>Trzeba iść. Nie warto dyskutować. Nie wolno tego robić. Czas już wstawać. Pora iść. Strach pomyśleć. Niepodobna o tym zapomnieć. Brak mu było dobrego towarzystwa.</i>
Zdania rozkazujące z bezokolicznikiem, często w poleceniach, rozkazach, zakazach i przepisach.	<i>Prać na sucho. Dokręcić do oporu. Założyć osłonę.</i>

3.5 Czasowniki modalne i wyrażenia deontyczne

Czasowniki te nie informują same o czynności, modulują tylko znaczenie innego czasownika wyrażanego bezokolicznikiem.

W języku polskim wyróżniamy trzy rodzaje modalności:

- Aletyczną — najbliższą treściowo orzekaniu.
- Deontyczną (powinnościową) — o treściach bliskich rozkazownikowi.
- Epistemiczną — hipotetycznie ujmującą rzeczywistość i treściowo zbliżoną do trybu przypuszczającego.

Polskie czasowniki modalne to na przykład *chcieć, móc, musieć, woleć, powinien* (nie zawsze klasyfikowany jako czasownik modalny, ale posiadający te same cechy), *mieć, raczyć, potrafić* oraz inne wymagające zastosowania bezokolicznika.

Wyrażenia deontyczne (powinnościowe) to *wolno, trzeba* i *należy*.

W dokumentacji będą się pojawiały tylko te czasowniki modalne, które wyrażają nakaz, obowiązek, zakaz, pozwolenie (powinnościowe). Unika się tych, które wprowadzają możliwość i są niejednoznaczne.

W sekwencjach czynności należy unikać modalności i stosować raczej bezpośrednie polecenia, np. zamiast wyrażenia *musisz zrobić* lepiej jest użyć słowa *zrób*.

Uwaga: Czasownik *móc* może w języku polskim spełniać funkcje wszystkich trzech rodzajów modalności, dlatego w celu uzyskania jednoznacznego przekazu należy go raczej unikać w tekstach instruktażowych. W zależności od przekazywanej treści stosuje się wyrażenia *wolno* albo *jest w stanie* itp. Wyjątek stanowi drugi poziom ostrzeżeń we wskazówkach bezpieczeństwa, gdzie słowo może oznacza dokładnie *może, ale nie musi*.

3.6 Kalki językowe

Jednym z najczęstszych błędów w tłumaczeniach są kalki językowe. Kalki mogą dotyczyć różnych elementów języka, od słownictwa, poprzez gramatykę, stylistykę, składnię, aż do interpunkcji. Wiele z tych kalek, zwłaszcza na poziomie słownictwa, utrwaliło się niestety w języku technicznym i klienci nalegają na ich stosowanie, mimo że istnieją znacznie lepsze polskie odpowiedniki.

Oryginał	<i>Blinded trial.</i>
Tłumaczenie niepoprawne	<i>Badanie zaślepione.</i>
Tłumaczenie poprawne	<i>Badanie z próbą ślepy.</i>

Kalka na poziomie słownictwa:

Oryginał	<i>Your local service will be happy to assist you with any problems related to reusing, cleaning or disposing of SF6.</i>
Tłumaczenie niepoprawne	<i>Lokalny serwis będzie szczęśliwy mogąc pomóc w każdym problemie związanym z ponownym użyciem, czyszczeniem i usuwaniem SF6.</i>
Tłumaczenie poprawne	<i>Lokalny serwis może pomóc w każdym problemie związanym z ponownym użyciem, czyszczeniem i usuwaniem SF6.</i>

Kalka na poziomie słownictwa i składni:

Oryginał	<i>This company offers easy to use cost-effective products.</i>
Tłumaczenie niepoprawne	<i>Ta firma oferuje łatwe w obsłudze i efektywne kosztowo produkty.</i>
Tłumaczenie poprawne	<i>Ta firma oferuje produkty łatwe w obsłudze i efektywne kosztowo.</i>

Kalka na poziomie składni:

Oryginał	<i>Dies sorgt für Ihren prompten Überblick und eine größere Transparenz, erleichtert Ihre Bestellungen und bringt Lieferungen schneller auf den Weg.</i>
Tłumaczenie niepoprawne	<i>Gwarantuje to Państwu błyskawiczne rozeznanie oraz większą przejrzystość, ułatwia realizację Państwa zamówień i zapewnia szybsze dostawy.</i>
Tłumaczenie poprawne	<i>Gwarantuje to błyskawiczne rozeznanie oraz większą przejrzystość, ułatwia realizację zamówień i zapewnia szybsze dostawy.</i>

4 PODSUMOWANIE

Język funkcyjny stanowi część normy PN:EN 82079, której zadaniem jest wprowadzenie standardu tworzenia i utrzymania dokumentacji technicznej. Nie jest to tak naprawdę język, a jedynie pewien zbiór wytycznych i porad o charakterze składniowym i stylistycznym, które można dopasować do każdego współczesnego języka naturalnego. Znajomość tych zasad ułatwia pracę tłumacza, ponieważ nie musi on zastanawiać się nad tym, jaką konwencję stylistyczną zastosować, gdyż może czerpać z gotowych schematów.

Dokumentacja pisana lub tłumaczona zgodnie z tymi zasadami jest łatwiejsza w odbiorze i znacznie bardziej jednoznaczna. Stosowanie zasad języka funkcyjnego jest więc ułatwieniem nie tylko dla tłumacza czy też autora dokumentacji, ale przede wszystkim dla jej odbiorcy końcowego, czyli osoby, która będzie się nią posługiwać w pracy. Oczywiście nie wszyscy autorzy stosują się do tych zasad, ponieważ nie są one powszechnie znane. Nie mniej jednak z punktu widzenia tłumacza powinny stanowić one pewien ideał, do którego należy dążyć, nawet jeśli jego osiągnięcie nie jest w praktyce możliwe.